אליה אלהים ויפתח את רחמה מפתח של תחיית המתים מנין דכתיב [1]וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם במערבא אמרי אף מפתח של פרנסה דכתיב [2]פותח את ידך וגו' ור' יוחנן מאי טעמא לא קא חשיב להא אמר לך גשמים (א) היינו פרנסה: ר' אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג כו': איבעיא להו ר' אליעזר מהיכא גמיר לה מלולב גמר לה או מניסוך המים גמר לה מלולב גמר לה מה לולב ביום אף הזכרה ביום או דלמא מניסוך המים גמר לה מה ניסוך המים מאורתא [א]דאמר מר [א][3]ומנחתם ונסכיהם אפילו בלילה אף הזכרה מאורתא תא שמע דאמר רבי אבהו לא למדה ר' אליעזר אלא מלולב איכא דאמרי ר' אבהו גמרא גמיר לה ואיכא דאמרי מתניתא שמיע ליה מאי היא דתניא מאימתי מזכירין על הגשמים [ב]רבי אליעזר אומר משעת נטילת לולב [ג]ר' יהושע אומר משעת הנחתו א"ר אליעזר הואיל וארבעת מינין הללו אינן באין אלא לרצות על המים וכשם שארבע מינין הללו אי אפשר בהם בלא מים כך אי אפשר לעולם בלא מים אמר לו ר' יהושע והלא גשמים בחג אינו אלא סימן קללה אמר לו ר' אליעזר אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר וכשם שתחיית המתים מזכיר כל השנה כולה ואינה אלא בזמנה כך מזכירים גבורות גשמים כל השנה ואינן אלא בזמנן לפיכך אם בא להזכיר כל השנה כולה מזכיר רבי אומר אומר אני משעה שמפסיק לשאלה כך מפסיק להזכרה ר' יהודה בן בתירה אומר בשני בחג הוא מזכיר ר' עקיבא אומר בששי בחג הוא מזכיר ר' יהודה משום ר' יהושע אומר העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר ביום טוב ראשון של פסח הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר שפיר קאמר ליה ר"א לרבי יהושע אמר לך רבי יהושע בשלמא תחיית המתים מזכיר דכולי יומא זמניה הוא אלא גשמים כל אימת דאתיין זמנייהו היא והתנן [ד]יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה הם שנאמר [4]הלא קציר חטים היום וגו' ר' יהודה בן בתירה אומר בשני בחג הוא מזכיר מ"ט דרבי יהודה בן בתירה דתניא [ה]רבי יהודה בן בתירה אומר נאמר בשני [5]ונסכיהם ונאמר בששי [6]ונסכיה ונאמר בשביעי [7]כמשפטם הרי מ"ם יו"ד מ"ם הרי כאן מים מכאן רמז לניסוך המים מן התורה ומאי שנא בשני דנקט דכי רמיזי להו בקרא בשני הוא דרמיזי הלכך בשני מדכרינן רבי עקיבא אומר בששי בחג הוא מזכיר שנאמר בששי ונסכיה [ו]בשני ניסוכין הכתוב מדבר אחד ניסוך המים ואחד ניסוך היין ואימא תרוייהו דחמרא סבר לה כר' יהודה בן בתירה דאמר רמיזי מיא

אי

איבעיא להו רבי אליעזר מהיכא גמיר לה מלולב גמיר מה לולב ביום וכו'. פי' ולולב הוי רלוי דמים וגדל על המים או דלמא מניסוך גמר לה פי' ונפקא מינה (ה) אי מלולב גמר לה אבל ניסוך המים סבירא ליה דלאו ביום ראשון הוא או מניסוך המים קא גמר לה דסבירא ליה דניסוך המים ביום ראשון הוא אי נמי דאי מלולב גמר הוה דווקא ביום שנאמר (ויקרא כג) ולקחתם לכם ביום אבל אי מנסוך הוה אפילו בלילה ולענין זה אהני דאמר מר ומנחתם ונסכיהם (ו) בלילה אף וכו' פירוש דאע"ג דניסוך קרבנות לא הוי עד לאחר הקרבת קרבנותיהם ואם כן היאך קריבי נסכים בלילה רוצה לומר בלילה שניה והניסוך החג דהוי ממים מצי למהוי בלילה ראשונה ואע"ג דאמרינן במסכת יומא בפ' בראשונה (דף כו:) [ט]אמר רב ואיתימא ר' יוחנן אין מנסכים מים בחג אלא בתמיד של שחר וא"כ לא הוי בלילה ראשונה דהא אינה אלא ביום יש לומר דאינו חייב לנסך אלא בתמיד של שחר מכל מקום אי בעי עביד ליה בליליא: **דאמר** רבי אבהו לא למדה רבי אליעזר אלא מלולב. פירוש וסבירא ליה דניסוך לא הוי עד בשני: **משעת** נטילת לולב. פירוש דהיינו תחילת יום ראשון של סוכות ורבי יהושע אומר משעת הנחתו פירוש לאורתא דמוצאי שביעי של סוכות שמניחין בו את הלולב: **משעה** שמפסיקין לישאל. ותן טל ומטר בברכת השנים פוסקין מלהזכיר מוריד הגשם בתחיית המתים: **העובר** לפני התיבה בי"ט של חג האחרון מזכיר וכו'. פי' האחרון שמתפלל תפלת מוסף הראשון אינו מזכיר פירוש שמתפלל שחרית אינו מזכיר ובירושלמי קאמר אמאי אינו מזכיר מאורתא פירוש מתפלת ערבית ומשני דלית תמן כל עמא ולדכרו בצפרא פירוש בתפלת שחרית ומשני דהוו סברי דהוו מדכרו ליה מאורתא: **מים.** מ"ם מנסכיהם דכתיב בשני ויו"ד דכתיב בששי ונסכיה ומ"ם שבשביעי כתיב כמשפטם והוי מים (ז) טעמא דרבי עקיבא בששי ונסכיה דמשמע תרי נסכים הלכך בששי בחג הוא מזכיר גבורות גשמים:

אי

כי אני ה'. ולא שליח: **פותח את ידך.** ולא שליח: **גשמים נמי היינו פרנסה.** (ב) וכבר חשבנא ליה: **מלולב גמר לה.** שדומה ללולב שכשם שאי אפשר לאלו ארבע מינין בלא גשמים ובאין לרצות על המים כדאמרינן בסוכה (ז) כך אי אפשר לעולם בלא מים: **מה לולב ביום.** שמתחילין ליטול ביום ראשון אף הזכרה נמי ביום כלומר שאין מזכירין בלילי יום טוב הראשון עד למחר: **מה ניסוך המים מאורתא.** כדאשכחן במס' סוכה (דף מח:) שממלאין הכלי מים לניסוך המים בלילה. ויש ספרים דכתיב בהו דאמר מר ומנחתם ונסכיהם בלילה (ג) שמקריבין הקרבנות ביום יכולין להביא המנחות והנסכים בלילה אף האי ניסוך המים נמי יכול לנסך בלילה: **אף הזכרה נמי מאורתא.** שבלילי י"ט הראשון קאמר ר' אליעזר שמתחילין להזכיר גבורות גשמים: **גמרא גמיר לה.** רבי אבהו דרבי אליעזר לא למדה אלא מלולב: [ח]**מתניתין שמיע ליה.** דרבי אליעזר גמר מלולב: **משעת הנחתו.** מיום שמברכין בו באחרונה דהיינו בשביעי א]: **ארבעה מינין הללו.** שבלולב ואתרוג: **כך גשמים.** יהא מזכיר כל השנה אפילו בימות החמה אם הוא רוצה יהא מזכיר: **משעה שפוסק מלשאול.** שבפסח פוסק מלומר ותן טל ומטר פוסק מלהזכיר גבורות גשמים. והשתא לא מצית למימר אם בא להזכיר כל השנה כולה מזכיר אלא בימות החמה אינו מזכיר הואיל ואין זמנו אף בחג אינו מזכיר הואיל ולא סימן ברכה הן: **האחרון.** המתפלל תפלת מוסף: **הראשון.** המתפלל תפלת יוצר: **אינו מזכיר.** ושוב אין מזכירין: **שפיר קאמר ליה ר' אליעזר לר' יהושע.** לאמר כי היכי דמזכירין תחיית המתים כל השנה ואף על גב דלא מטא זימנייהו כך מזכירין גבורות גשמים אם רוצה כל השנה ובחג נמי אע"ג דלאו סימן ברכה הן מזכירין הואיל ואין שואלין: **כל אימת דאתיין זימנייהו הוא.** וכיון דלאו זימניה הוא אין מזכירין והוא הדין בחג: **בשני ונסכיהם.** דסגי בנסכה וכיון דבשני אייתר מ"ם לדרשה להכי מתחילין להזכיר בשני: **בשני ניסוכין הכתוב מדבר.** שני ניסוכין על קרבן אחד אבל ונסכיהם (ד) משמע הרבה דבקרבנות הרבה לכן לא הוה דריש רבי עקיבא מונסכיהם: **סבר לה כרבי יהודה.** דמ"ם יו"ד מ"ם מרבה ניסוך המים:

אי

עין משפט
נר מצוה

ד א מיי' פ"ד מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ה:

◆

תורה אור השלם

1. וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְיָ בְּפִתְחִי אֶת קִבְרוֹתֵיכֶם וּבְהַעֲלוֹתִי אֶתְכֶם מִקִּבְרוֹתֵיכֶם עַמִּי: יחזקאל לז יג
2. פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: תהלים קמה טז
3. וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: במדבר כט יח
4. הֲלוֹא קְצִיר חִטִּים הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל יְיָ וְיִתֵּן קֹלוֹת וּמָטָר וּדְעוּ וּרְאוּ כִּי רָעַתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי יְיָ לִשְׁאוֹל לָכֶם מֶלֶךְ: שמואל א יב יז
5. וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם: במדבר כט יט
6. וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וּנְסָכֶיהָ: במדבר כט לא
7. וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כְּמִשְׁפָּטָם: במדבר כט לג

◆

רבינו חננאל

אליה אלהים ויפתח את רחמה. מפתח של תחיית המתים, שנאמר וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם וגו'. גשמים היינו פרנסה. ומשום שהגשמים חשובים בתחיית המתים קבעו ברכה זו בתחיית המתים. פיסקא ר' אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג מזכיר. [איבעיא להו אי מלילי יו"ט הראשון מזכיר], וגמר לה מניסוך, דאיתקש ניסוך המים לניסוך היין, דאמר [מר] ומנחתם ונסכיהם (לך) (מלילי' יו"ט טו"ב הראשו"ן מזכי"ר) אפילו בלילה, פירש [נ"א: פירשתיו] בתמורה בתחלת פרק יש בקרבנות. או מלולב גמר לה, דכתיב ולקחתם לכם ביום ולא בלילה. ופשטנא מהא דתניא מאימתי מזכירין על הגשמים, ר' אליעזר אומר משעת נטילת לולב, ר' יהושע אומר משעת הנחתן, אמר ר' אליעזר הואיל וארבעת מינים הללו אינם באין [אלא] לרצות דמים כו'. שפיר קאמר ליה רבי אליעזר לר' יהושע. אני לא אמרתי לשאל אלא להזכיר, כשם שתחיית המתים מזכיר כל השנה ואינה אלא בזמנה, כך גשמים מזכיר ואינן אלא בזמנן. ואמרינן ר' יהושע פריך הכי, מה לתחיית המתים שמזכיר בכל יום, וכל יומא זימניה היא, אלא גשמים אטו כל יומא זימנייהו הוא, והתנן יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה היא. ר' יהודה בן בתירה אומר בשני של חג הוא מזכיר. וגמר לה מניסוך, דכתיב בשני ונסכיהם, מדכתיב [מ"ם] יתירה, דהוה ליה למכתב ונסכה וכתיב ונסכיהם. ובששי כתיב יוד יתירה דכתיב ונסכיה, ובשביעי (משפטים) [כמשפטם], כתיב מ' יתירה, מיכן לניסוך המים מן התורה. וכי רמיזי מיום שני רמיזי, הלכך ביום שני מזכיר. ר' עקיבא נמי אית ליה מיכן (אין) לניסוך המים, מיהו דייק מדכתיב ביום הששי ונסכיה, בשני ניסוכין הכתוב מדבר, ניסוך מים וניסוך יין, דכי כתיב ניסוך יתירה בששי כתי (הלכתי) [הלכך] בששי מזכיר.

מסורת הש"ס

א) תמורה יד. [זבחים פ. פד.] מנחות מד: נב., ב) [לקמן ד.], ג) [שם], ד) לקמן יב:, ה) שבת קג:, ו) זבחים קי:, ז) [דף לו: עי' תוס' שם ד"ה כדין], ח) ל"ל מתניתא, ט) [לפנינו איתא ר' אבא ואי תימא רמי בר חמא ואי תימא ר' יוחנן].

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר לך גשמים נמי היינו פרנסה: (ב) רש"י ד"ה גשמים נמי היינו פרנסה שזרעים ופירות גדלים מהם לפרנסת העולם וכבר חשבנא ליה: (ג) ד"ה מה ניסוך כו' ונסכיהם בלילה אפילו בלילה דאע"פ שמקריבין הקרבנות: (ד) ד"ה בשני ניסוכין כו' אבל ונסכיהם דמשמע הרבה ניסוכין בקרבנות הרבה: (ה) תוס' ד"ה איבעיא כו' ונפקא מינה דאי מלולב גמר לה כו' דס"ל דניסוך המים נמי ביום ראשון הוא: (ו) בא"ד ומנחתם ונסכיהם אפילו בלילה וכו' פי' דאע"ג כו' וא"כ האיך קריבי כבשים [א"ה תיבת כבשים ליתא בדפו"ר ולפענ"ד אין כוונת רבינו להגיה נסכים לכבשים אלא הדפוסים המאוחרים תיקנו לנסכים] בלילה אלא י"ל בלילה שניה מ"מ הניסוך דחג דהוי ממים כו' כנ"ל: (ז) ד"ה מים כו' וטעמא דר"ע דכתיב בששי ונסכיה:

◆

הגהות מהר"ב
רנשבורג

א] רש"י ד"ה משעת הנחתו וכו' דהיינו בשביעי. נ"ב וכן פרש"י לקמן דף ג ע"א בד"ה אלא ר' יהושע היא וכו' דהיינו בשביעי וכו' עכ"ל. ול"ע דלקמן דף ד ע"א פרש"י בד"ה ר' יהושע היא וכו' דהיינו יום שמיני וכו' עכ"ל. וכן משמע מדברי הש"ס שם ודו"ק. שוב ראיתי דלק"מ דמ"ש רש"י בשביעי על שעת הנחת לולב אמר אבל ההזכרה היא לאורתא דשמיני וכמ"ש תוס' ד"ה משעת נטילה וכן נלמד ממהרש"א לקמן דף ג ע"א ד"ה גמ' יעו"ש:

◆

מוסף רש"י

משעת הנחתו. משעת הנחת לולב הוא מזכיר, דהיינו יום שמיני (לקמן ד.).

◆

רבינו גרשום

כי אני ה', ולא שליח. פותח את ידך, ולא שליח. גשמים נמי היינו פרנסה. וכבר חשיבנא ליה. פיסקא מלולב גמר לה. שדומה ללולב, שכשם שאי אפשר לאילו בלא מים כך אי אפשר לעולם בלא מים. מה לולב ביום. שמתחיל ליטול ביום ראשון, אף הזכרה ביום, (כו') [כלומר] שאינו מתחיל להזכיר בלילי יו"ט ראשון עד למחר. מה ניסוך המים מאורתא. כדאשכחן במס' סוכה, שממלאין המים לניסוך המים בלילה. ויש ספרים שכתוב בהן [דאמר מר] מנחתם ונסכיהם בלילה, שמקריבין קרבן ביום יכולין להביא המנחה והנסכים בלילה, אף האי ניסוך המים יכולין לנסך בלילה. אף הזכרה נמי מאורתא. שבלילי יו"ט הראשון קאמר ר' אליעזר (שמזכירין) [שמתחילין] להזכיר גבורות גשמים. גמרא גמיר לה. ר' אבהו דר' אליעזר לא למדה אלא מלולב. ממתניתין שמיעה ליה דר' אליעזר גמר מלולב. משעת הנחתו. מיום שמברכין בו באחרונה דהיינו בשביעי. ארבעת מינין הללו. שבלולב ואתרוג. כך גשמים. יהא מזכיר כל השנה אפי' בימות החמה אם הוא רוצה, אף בחג נמי אם הוא רוצה יהא מזכיר. משעה שפוסק מלשאל. שבפסח פוסק מלומר ותן טל ומטר, פוסק מלהזכיר גבורות הגשמים, ועכשיו לא מצית למימר אם בא להזכיר כל השנה מזכיר, אלא בימות החמה אינו מזכיר הואיל ואין זמנו. אף בחג אינו מזכיר הואיל ולאו זמן ברכה הוא. האחרון. המתפלל תפלת מוסף. הראשון, המתפלל תפלת יוצר. מזכיר. ושוב אינו מזכיר. שפיר קאמר ליה ר' אליעזר לר"י. דכי היכי דמזכירין תחיית המתים כל השנה אע"ג דלא זמניה, כך מזכירין גבורות גשמים אם רוצה כל השנה, ובחג נמי אע"ג דלאו סימן ברכה הוא מזכירין. סימן קללה הוא. וכיון דלאו זמנה אין מזכירין, וד' ה' בחג. נאמר בששי ונסכיהם. דסגי בנסכה, וכיון דבשני אתרבי מ' לדרשה דמים, לפיכך מתחיל להזכיר בשני. בשני ניסוכין הכתוב מדבר. שני ניסוכין על קרבן אחד, ונסכיהם משמע ניסוכין הרבה דקרבנות הרבה. סבר לה כר"י. דמרבה ניסוך המים.